

BOŽIDAR FINKA

POGLEDI NA JEZIK U PISMIMA ŠIMI LJUBIĆU

Uvod

1. Danas je neosporno da je već u polovici 18. st. u svim našim krajevima, osim kajkavskih, »prevladao jedinstveni pismeni jezik na novoj novoštokavskoj dijalekatskoj osnovici« i da se »taj novoštokavski pismeni jezik počeo tada standardizirati, a u tridesetim godinama 19. stoljeća prihvatili su ga i kajkavci pa je tako završen proces hrvatske jezične integracije«. ¹ Tu Brozovićevu maksimu razrađuje i potvrđuje i R. Katičić govoreći o postanku hrvatskoga jezičnoga standarda. ² Slično mišljenje zastupaju ti autori i na drugim mjestima, a prihvaćaju ga i mnogi drugi tako da je ono postalo opće gledište suvremene hrvatske filologije.

S obzirom na to da je »kontinuitet jezika 19. i 20. stoljeća veoma snažan«, sasvim je utemeljena i misao Lj. Jonkea da »nije moguće steći pouzdano poznavanje današnjeg književnog jezika bez nekih osnova koje potječu iz 19. stoljeća«. ³ Ta ista misao snažno navire i iz opsežnoga opusa Zlatka Vincea ⁴ o jezičnim i kulturnim prilikama u 19. stoljeću, osobito u Dalmaciji gdje je više nego drugdje bilo oporbe i »ilirskim« shvaćanjima i »ilirskom« imenu, jer je u specifičnim dalmatinskim prilikama

¹ D. Brozović, O hrvatskom književnom jeziku šesnaestoga stoljeća. Zbornik Zagrebačke slavističke škole, 1, 1973, str. 132.

² R. Katičić, Nešto napomenâ o postanku složenoga suvremenoga jezičnog standarda hrvatskoga ili srpskoga. Zbornik Zagrebačke slavističke škole, II, 2, 1974, str. 225—257.

³ Lj. Jonke, Književni jezik u teoriji i praksi, Zagreb 1965, str. 5.

⁴ Upravo je izašlo veliko djelo Zlatka Vincea pod naslovom: Putovima hrvatskoga književnog jezika. (Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola 19. stoljeća i njihovih izvora) u kojem su sumirani svi njegovi važniji rezultati o kulturnojezičnim prilikama 19. stoljeća u Dalmaciji, ali i šire.

polarizacija najviše bila zaoštrena u vezi s odnosom hrvatstva i talijanaštva. Trebalo je izboriti nacionalna i socijalna prava za većinski dio naroda u Dalmaciji, s najvidljivijim odrazom upravo u pobjedi narodnoga jezika u javnom životu: od saborske govornice do općinske kancelarije, od sudstva do školstva, od društvenopolitičkih do kulturnih djelatnosti.

2. Nastojanja kulturnih radnika u Dalmaciji sredinom i u drugoj polovici 19. stoljeća vodila su istom cilju, bilo je jednodušnosti i u strategiji borbe da se taj cilj postigne; neka razilaženja u pogledima nisu nikad bila suprotno usmjerena.

Razilaženja među samim kulturnim radnicima u Dalmaciji i između njih i kulturnih radnika izvan Dalmacije uglavnom su se ticala izbora oblika književnog jezika s obzirom na njegovu narodnu osnovicu, njegova imena i pitanja kome sve treba taj jezik služiti. Otuda su onda bili razumljivi različiti pogledi i na jezično-pravopisnu kodifikaciju. Odbacujući »ilirsko« ime za jezik kulturni su radnici u Dalmaciji odbacivali i takav njegov sadržaj koji bi uključivao ono što se pod »ilirskim« imenom podrazumijevalo. Oni su bili za književni jezik s realnom osnovicom u narodnim govorima u Hrvatskoj; otuda i čvrsta štokavskoikavska struja u Dalmaciji kao protuteža arhaičnom jeziku s općeslavenskim elementima koji je 60-ih godina 19. stoljeća bio obilježje »riječke škole« i općeužnoslavenskom jeziku koji je u isto to vrijeme bio obilježje »zagrebačke škole«, jednako i vukovskom jeziku zasnovanom na dijalekatskoj osnovici koja nije karakteristična za većinski dio naroda u Hrvatskoj.

3. U Dalmaciji se o pitanjima književnog jezika veoma mnogo raspravljalo i pisalo, no nisu izostali ni dodiri s kulturnim radnicima izvan Dalmacije, posebno sa središtem u Zagrebu. Zanimanje Zagreba za jezične prilike, mišljenja i praksu u Dalmaciji i otvorenost Dalmacije prema takvim pitanjima izvan Dalmacije snažno se odražava u tisku na objema stranama,⁵ no to nije i jedini način međusobnoga komuniciranja; osobni dodiri i osobna korespondencija otkrivaju mnoge strane tih veza, često manje zaobilazno i znatno određenije nego u tisku. Ta strana djelatnosti s obzirom na jezično usmjerenje u Dalmaciji nije još dovoljno osvijetljena iako je i ona mogla imati, a i imala je, utjecaja u oblikovanju nekih pogleda na književni jezik. Bez obzira na stajalište ovoga ili onoga kulturnoga radnika potrebno je postupno razmotriti i to kulturno nasljeđe, a iz vremenske udaljenosti od stotinjak i više godina, i nakon sadašnje ustaljenosti i izgrađenosti našega književnoga jezika, to je danas moguće uraditi bez onih posebnih i razumljivih obzira koji se moraju imati prema živim suvremenicima ili neposrednim prethodnicima.

4. U ovoj će se prilici razmotriti pogledi u pismima iz ostavštine Šime Ljubića koja se čuva u Historijskom arhivu u Zadru, a odnosi se na jezično-pravopisna i srodna pitanja oko polovice prošloga stoljeća. To je vrijeme u kojem još nije prevladala vukovska jezična koncepcija niti su još u središtu jezičnih zbivanja hrvatski vukovci; njihov zamah tek

⁵ Usp. u citiranim radovima pod br. 1, 2, 3 i 4.

predstoji, s najvišim dometom u Akademijinu Rječniku (prva knjiga 1880—1882) i u Maretijevoj Gramatici (1899. g.), s pravopisnom prekretnicom u Brozovu Pravopisu (1892. g.) i s leksičkom kodifikacijom u Broz-Ivekovićevu Rječniku (1901. g.).

5. Kao istaknuti historik i arheolog i pravi član novoosnovane Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1867. g.) rodom iz Dalmacije (Starigrad na Hvaru) Ljubić je dolazio u dodir s vrlo brojnim tadašnjim kulturnim radnicima i u Dalmaciji i izvan Dalmacije; to je sve našlo odraza i u pismima. Ovdje nas zanimaju samo ona očuvana i pristupačna pisma upućena Šimi Ljubiću koja se odnose na problematiku o kojoj je riječ, a njihovih su potpisnici i takva imena iz naše kulturne povijesti 19. stoljeća kao što su Ivan Kukuljević Sakcinski, Andrija Torkvato Brlić, Božidar Petranović i Šime Starčević: od njih jedan Zagrepčanin i jedan Slavonac i dva Dalmatinca, od kojih jedan Srbin drugi Hrvat. Na taj su način u pismima zastupljeni predstavnici svih glavnih slojeva; struja i struktura u Hrvatskoj s određenim pogledima na književni jezik. S Ljubićem se dopisivao i Đ. Daničić, no njegova se dva očuvana pisma u Ljubićevoj ostavštini ne odnose na jezična pitanja. Na jezična se pitanja ne odnosi ni ostala Ljubićeva bogata korespondencija, pa se o njoj ovdje neće ni govoriti.

I. Kukuljević i A. T. Brlić Š. Ljubiću

6. Pismo je napisano u ime Društva za Pověstnicu i starine Jugoslavenah s datumom 17. kolovoza 1851. i upućeno Š. Ljubiću u Supetar »na brački otok« s potpisima I. Kukuljevića kao načelnika i A. T. Brlića kao tajnika Društva. To je pismo odgovor na Ljubićev upit u vezi s jezikom i pravopisom jednoga njegova djela koje je pripremao za tisak. U odgovoru se između ostaloga kaže: »Društvo... Vas jedino moli, da se kod izdavanja Vašeg djela neke malenkosti u pravopisu promieniti mogu, budući da je nužno na jednoličnost članakah i knjigah, troškom društva izlazećih, gledati, što će umna razboritost Vaša i sama najbolje uvažiti«.

Izloženo je načelo sasvim razumljivo, kao načelo je i danas suvremeno. Nema još zahtjeva ni u pogledu jezika ni u pogledu stila; traži se samo pravopisna ujednačenost kao ona tanka ali i najvidljivija spona između pisaca određenoga vremena i određene sredine koja ih povezuje u pravopisnom zajedništvu kao zajedništvu pismenih. Prihvaćajući privolu Društva da mu objavi djelo Ljubić je bio pozvan do neke mjere prihvatiti i pravopisnu praksu Društva, a ta je praksa bila zagrebačka, »ilirska«, druga i drukčija nego pravopisna praksa u Dalmaciji. Taj zahtjev sam po sebi nije ništa neobičan; njegovo je šire značenje u tome što u pismu imamo potvrdu o jednom načelnom stavu u pitanjima pravopisne prakse i što se time ističe potreba za prilagođivanjem u pravopisnim pitanjima; samim se time pokreće i pitanje odnosa prema razli-

čitoj pravopisnoj praksi u Hrvatskoj. Za svoje vrijeme ta su pitanja bila još prilično nejasna i mišljenja o njima prilično podijeljena. Citirani nam odlomak iz navedenoga pisma ipak otkriva, i to određenije nego tekstovi pisani za širu javnost, da je zanimanje za tu problematiku bilo vrlo aktualno i da je uključivalo i određene više ili manje izgrađene poglede.

I. Kukuljević Š. Ljubiću

7. U pismu koje je I. Kukuljević uputio Š. Ljubiću iz Zagreba, datiranom 20. 4. 1853, u vezi s Ljubićevim djelom »poviest dalmatinske književnosti« pokreće se još jedno, tada vrlo aktualno pitanje, o nacionalnom imenu »dalmatinske književnosti«, ali i općenito o nacionalnom imenu u Dalmaciji. I. Kukuljević između ostaloga piše: »... vjerujte mi da mi velikom nesterpljivostju čekamo ovo dielo, jer nam je neobhodno potrebito za pokazati svietu koliko je naš hèrvatski narod i duševno radio; samo bih želio: da vi gospodine, vašem dielu dadete naslov "poviest dalmatinsko-hèrvatske književnosti" ... A mislimo da se nećete ni Vi imena hèrvatskog stiditi, kad se nisu Marulić, Hanibal Lucić, Zlatarić, Ivanišević, Armolušić, Hektorović z mnogimi drugim dalmatinci stidili«.

Za Kukuljevića je dakle pitanje hrvatskoga nacionalnoga imena za jezik i književnost bilo već tada samo po sebi razumljivo, i to ne samo za područje uže Hrvatske nego i za ostale hrvatske pokrajine, među njima i za Dalmaciju. To i u ovom slučaju potvrđuje da je »ilirski« romantizam ubrzo bio usmjeren realističkom sagledavanju prilika i da su »ilirski« ambicije svedene u objektivne okvire one stvarnosti u kojoj su »ilirci« djelovali i jedino mogli djelovati. Za vrijeme o kojem govorimo Kukuljevićevo je zalaganje za hrvatsko ime dokaz o neugasloj svijesti o hrvatskom jezičnom i narodnom zajedništvu, ujedno je i izraz narodnih težnji da se to postigne, bez obzira na političko-administrativnu rascjepkanost i ideološku podijeljenost ili čak suparništvo.

8. Kukuljević taj svoj stav izražava, iako manje izričito, i u pismu Š. Ljubiću od 15. ožujka 1856. gdje kaže: »... čudim se da i današnji Dalmatini sasvim zaboravljaju ime svoga naroda kojim su se starci naši rodod iz Dalmacie toliko ponosili«. Nabrajajući i u tom pismu pisce od Marulića do Zlatarića kaže u nastavku da oni »i svi ostali kad bi u svom narodnom jeziku pisali, govorahu nekim ponosom da pišu hrvatski«. Zato I. Kukuljević izražava zlovolju i izvrgava ironiji sve one koji umjesto narodnoga imena hrvatskoga, jednako tako i umjesto narodnoga imena srpskoga ili narodnoga imena češkoga, upotrebljavaju nazive za jezike koji ne uključuju narodno ime. Evo o tome Kukuljevićevih riječi: »... vriedni naš starina u Zadru kanonik Škarić stvori novo ime za svoj jezik, naime *slavjansko-dalmatinski*, to je novi porod ostariele misli Srbah i Čeahah koji su mislili nešto mudra učiniti kad su svoj jezik nazvali bili slaveno-srbskim i slaveno-českim, ili je pako Concessia talijanskom koji tvrde da ima u Dalmaciji dva jezika: hrvatski i talijanski, pa će onda morati i oni pisati in lingua italo-dalmata«.

Gledajući iz povijesne perspektive kad je naša društvena stvarnost bitno drukčija nego u Kukuljevićevo vrijeme i kad su nam, uz neke nedostatke, poznate i neprolazne zasluge vukovaca za naš književni jezik, nužno nam se nameću i neke rezerve prema Kukuljevićevim pogledima, osobito u odnosu na braću Srbe i posebno na ono što u pismu govori o V. St. Karadžiću za koga kaže »da nije nitko toliko hrvatskih stvari posrbio, koliko on«.

Kukuljević navedenim svojim pismom izražava dvije bojazni u pogledu na jezik: prva je bojazan od unitarizma u jezičnoj praksi, druga je bojazan od autonomaštva u Dalmaciji, koje doista postupno dobiva zamah političke ideologije sa svim posljedicama koje je sobom ta ideologija nosila. Kao »otac hrvatske historiografije« odnosno kao »nestor hrvatske historiografije« Kukuljević dakle i u privatnom i prijateljskom pismu iznosi neke misli pronicljiva analitičara, a svrha mu je ne samo da o svojim pogledima izvijesti naslovnika nego još više da preko njega utječe i na javno mišljenje, jer je Š. Ljubić bio u vrlo živim i neposrednim dodirima s mnogim istaknutim javnim i kulturnim radnicima u Dalmaciji.

9. U posljednjem očuvanom Kukuljevićevu pismu iz ostavštine Š. Ljubića, pisanom u Zagrebu 26. lipnja 1857, iznose se glavne misli kao i u prijašnjim pismima; Kukuljević se i nadalje neumorno zalaže za hrvatsko kao narodno ime u Dalmaciji. Njegove su riječi: »Ja sam se u Dalmaciji s nova osvjedočio da je kod konzervativnog našeg naroda... ime hrvatsko jedino živo i narodno«. No sada ima u pismu i nekih novih elemenata; opet je dakle Kukuljević iskoristio priliku da preko privatnoga pisma iznese svoje poglede na vrlo aktualna pitanja svoga vremena, posebice o odnosu hrvatstva i južnoga slavenstva. Kukuljević kaže: »Valja dakle i nama književnicim ako želimo s narodom pošteno postupati njegovu svetinju, među koje narodno ime svakako spada, krepko i postojano čuvati, pa samo onda s drugim zamijeniti ako nijednu granu južnih Slavenah nevređa, kao što ime ilirsko ili slovinsko, nu i to samo onda kad se u obće i o svim južnim Slavenima govori, a ne kad se jedino o Dalmaciji govori, gdje je od pravjeka bilo središte političke, književne i umotvorne sile *hrvatske*«. I taj odlomak iz pisma potvrđuje da Kukuljević luči pojmove, razlikujući ih i jezičnim izrazom. Iako je prenaplašen njegov historiografski pristup, on ipak ne gubi iz vida ni stvarne jezične i druge odnose u svojoj suvremenosti; stalno je nazočna njegova težnja da svoje poglede opravda povijesnim i podupre suvremenim stanjem, u očitom zalaganju za pobjedu narodnoga hrvatskoga imena za jezik u Dalmaciji, a protiv nastojanja i prakse da se to ime ili zaobiđe ili istisne.

10. Dosad su razmatrana pisma Š. Ljubiću upućena od osoba (I. Kukuljević i A. T. Brlić) izvan Dalmacije. Ona izriču misli o jezičnom i narodnom zajedništvu većinskoga dijela pučanstva Dalmacije i ostale Hrvatske s težnjom da se to zajedništvo i postigne, a to je bila i težnja narodnih slojeva u Dalmaciji, pa se tako potvrđuje istovjetnost pogleda i interesa na objema stranama. Š. Ljubić bio je u Dalmaciji pogodna lič-

nost za primanje i širenje takvih pogleda i interesa jer je i sam svoje djelovanje usmjerio istom cilju: »izboriti nacionalna i socijalna prava za većinski dio naroda u Dalmaciji, s najvidljivijim odrazom upravo u pobjedi narodnoga jezika u javnom životu«, kako se to kaže u uvodnom dijelu ovoga članka.

B. Petranović Š. Ljubiću

11. Prilike u Dalmaciji polovicom 19. stoljeća imaju jak odraz i u pismima B. Petranovića, istaknutoga srpskoga kulturnoga i javnoga radnika iz Dalmacije. Petranović nije dakle samo promatrač zbivanja, on je i aktivni poslenik, borac u prvim redovima kad treba »sačuvati narodnost našu i mili majčin jezik«. Petranovićev romantizam samo je poticaj za akciju, inače Petranović realno sagledava svijet oko sebe i njegova je aktivnost riječju i djelom bitno pridonijela pobjedi općih narodnih ciljeva u Dalmaciji za koje se ciljeve i on tako svesrdno zauzima. Ovdje će se dakako govoriti samo o onim pogledima B. Petranovića koji naviru iz njegovih pisama Š. Ljubiću.

12. U pismu od 2. 2. 1849. upućenom Š. Ljubiću iz Beča, a to je ujedno i prvo očuvano Petranovićevo pismo upućeno Š. Ljubiću, jasno izlazi da ga piše kao znanac znanцу, istomišljenik istomišljeniku, prijatelj prijatelju. Zato je pismo pisano u zanosu i djeluje poticajno, ali u okvirima stvarnosti, austrijske Dalmacije. Evo njegova odlomka: »Bitiće-te već čuli da se radi o tomu da *bojna morska snaga* austrijska... bude u naprijeda slavjanska, i to upravo dalmatinska... dobro bi bilo da u našem društvu počnete još sada sabirati rječi pomorske slavjanske (fraseologiju) koje naši mornari na brodovih upotrebljavaju, pak postarajtese iste rječi dati utiskati u Zori ili napose. — Kad bi i u ostalih mjestih ovakve rječi i načine govora sabirali, mi-bi do malo godina imali čistu pomorsku fraseologiju, niti-bi potrebovali više taljanskih imenah i t. d. Ovo je tek samo moje mišljenje«.

Petranovićeva zamisao o prikupljanju narodnih pomorskih naziva (»fraseologije« — kako on kaže) svakako je originalna, rekli bismo danas i — revolucionarna. Pogotovu dobiva na težini kad imamo na umu Petranovićevu pobudu da se talijanski pomorski nazivi zamijene našima, i to ne za kakvu lokalnu uporabu nego da se uvedu kao službeni nazivi u austrijsku ratnu mornaricu na našim obalama. Bez obzira na svu iluzornost takva prijedloga u uvjetima nacionalne i političke podčinjenosti, Petranovićev je prijedlog vizionarski; Petranović je svjestan da samo svojim jezikom narod može steći pozicije koje mu po prirodi stvari pripadaju. Pa iako u pismu kaže da je to samo njegovo mišljenje, očito je da je tim svojim mišljenjem izrazio, makar još ne dovoljno formulirane, opće narodne težnje. U tome je i smisao i veličina njegova prijedloga.

13. Zadojen narodnim duhom i izražavajući narodne težnje i interese Petranović nastoji da se i promjene u tekućoj politici iskoriste za narodno dobro, iako su i tadašnje prilike i kasniji događaji često pokazali

da neka zbivanja nisu omogućavala onakve šanse za narodnu stvar kakve je Petranović priželjkivao. U pismu od 20. 9. 1849. napisanom Š. Ljubiću iz Beča, Petranović kaže i ovo: »Među to i dalmatinski domorodci treba da se zbiljski trude za to veći razvitak narodnosti, i za izobraženje bjednoga naroda, Zora promiče Dalmatinskom slavjanstvu, a skorim dolaskom junaka Jelačića među vjerne Austriji Dalmatince pretvoriće se ona u sjajni dan. Dakle gaudeamus! Naše su želje smjerne i pravedne, budući drugo netražimo do sačuvati narodnost našu i mili majčin jezik, ostavljajući Talijanima njihov«.

Petranović je dakle autentičan »domorodac«, no on pri tome nije uskogrudan:

— prvo, izražava mišljenje da same lijepe riječi neće mnogo pomoći ako se svi »domorodci« ne trude »za to veći razvitak narodnosti i za izobraženje bjednoga naroda«;

— drugo, ističući da treba »sačuvati narodnost našu i mili majčin jezik«, on to isto pravo priznaje i drugima.

14. Kao što je vidljivo iz navedenih odlomaka pisama, Petranović se za obilježavanje »narodnosti naše« služi nazivom *slavjanstvo* i odgovarajućim pridjevom *slavjanski* (»dalmatinsko slavjanstvo«, »slavjanska sila«). On taj naziv upotrebljava kao protutežu nazivu *talijanstvo*, a pod tim nazivom misli upravo na *talijanaštvo* u Dalmaciji.

Kad je međutim u pitanju naziv za jezik »dalmatinskog slavjanstva«, Petranović prihvaća naziv »jezik hrvatski«. To se vidi iz njegova pisma Š. Ljubiću napisana u Beču 5. 10. bez oznake godine, ali kronološki očito nakon prethodnih pisama. Odgovarajući na jedno Ljubićevo pismo Petranović kaže: »Vaše predloženje = da se jezik hrvatski uvede u budući naš sabor zemaljski ... dopao se mnogo meni i G. Jeričeviću, koji Vas pozdravlja«. ⁶ Tu je opet došla do izražaja sva širina i realističnost Petranovićevih pogleda; u uvođenju hrvatskoga jezika u najviše predstavničko tijelo u Dalmaciji vidi pobjedu onih ciljeva za koje se i sam tako svesrdno zauzima.

Š. Starčević Š. Ljubiću

15. Š. Starčević je poznat filolog rodom iz Like, ali je najveću svoju djelatnost razvio župnikujući u Karlobagu, pa se i on uvrstio u dalmatinski kulturni krug, protiveći se Gajevu pravopisu i Karadžićevu jeziku, zalažući se za dalmatinski »verstopis« i za štokavski ikavski oblik književnoga jezika. To svoje osnovno usmjerenje jasno potvrđuje i u jedinom, ali vrlo opširnom i vrlo sadržajnom pismu Š. Ljubiću. Pismo je bez oznake mjesta i datuma, ali je svakako napisano prije »10 Serpnja 1847« jer Starčević u pismu veli: »... jesam u Karlobagu na 10 Serpnja 1847«.

⁶ Prvi je govor na hrvatskom jeziku u Dalmatinskom saboru održao M. Pavlinović 1861. godine.

Držeći se dalmatinskoga »verstopisa« Starčević ga primjenjuje i u pismu Š. Ljubiću te o »verstopisu« izriče svoj sud i uzima ga u obranu: »Drago mi je, da ste se primili derxavnoga Verstopisa od god. 1821. ovo zaisto razlog, i poshtenje od svakoga Dalmatinca zahtiva: shto su našhi starii dobro osnovali, ako neznamo shtogod boljega nasciniti, nije pametno razvaljivati, ali zapuschati. Ja uzimljem, kako vidite cs, i sh misto ſ, i ç, jerbo odavno ovako pishem, ali zato od Dalmatinskoga verstopisa ne odstupam, jerbo je med svima dosadanjim verstopisim naj izversrii, i u njemu se ne moxe polak moje slabe misli drugo popraviti nego samo ova dva slova. Sh imaju Inglezi za isti glas, a s lakshe je postaviti do c nego ispod njega, ako koj shtogod spretniega izmisli, biti she josh bolje«.

16. Pošto je iznio svoje poglede na pravopis i obrazložio svoj način pisanja, Š. Starčević pokazuje da prati jezična zbivanja i šire i o njima se izražava kritički; osobito se to odnosi na jezičnu djelatnost V. St. Karadžića prema kojoj djelatnosti ima ne samo određene rezerve nego i oštre zamjerke. Očito još nije bilo vrijeme da se dovoljno sagleda i pravo ocijeni Karadžićeva reforma, a tada još nije bilo ni one goleme jezične djelatnosti Karadžićevih nastavljača koji su kao hrvatski vukovci izvršili potkraj 19. stoljeća poznati »zaokret«⁷ u našem književnom jeziku.

Polazeći dakle od svojih poimanja književnoga jezika i protiveci se Vuku, Starčević pronalazi u Vuka neprihvatljivih uopćavanja, riječi i izraza te o njima izriče ne samo svoje neslaganje nego i oštru osudu. Otvoreno iznoseći svoje neslaganje s Vukom vjerojatno računa da će preko utjecajnoga Š. Ljubića tim svojim pismom djelovati i na druge suvremenike iz dalmatinskoga kulturnoga kruga.

Starčević u nastavku pisma kaže: »Što se zove Vukovo, ni je sve naj bolje. Kod juxnih Slavjanah ima dosta Gercskih i Latinskih pradavnih obicsajah, Vuk bi bolje bio ucsinio, da mnoga u svoj Recsник nikada ni je uveo: kod njega je vishe putah narodni obicsaj, shto je on samo u jednom selu opazio, ali u jednoj kuchi csuo, njemu pop i diakon tugje koze kradu, vare i peku: vidite *varenie*, *babini ukori*, *serbsku shkolu*, *poskarci*, i *anatema*, *vozanje S. Nikole* i ostala skupa s *diavolom* i s. *kalugjerom*, koja ili su izmishljena, ili su *ignorantium abus*, sed non *totius nationis communis usus*, u svakoj pshenici ima ljulja, ali pshenica ipak ostaje pshenica«.

Š. Starčević je ostrim okom analitičara i jezičnoga stručnjaka zapazio i iznio neke očite slabosti Vukova rada i Vukova Rječnika, ali je pritom nastojao, u skladu sa svojom predodžbom o književnom jeziku, da na tim slabostima izgradi opću sliku o jezičnoj djelatnosti V. St. Karadžića te da u toj konfrontaciji poluči stanovite prednosti za književni jezik kakav je on zamišljao. Za ono vrijeme »odmjeravanja snaga« to se može razumjeti, ali je već tada i u Hrvatskoj pitanje izbora književnoga jezika,

⁷ Z. Vince, Zaokret u hrvatskom književnom jeziku potkraj 19. stoljeća. *Croatica*, VI, 6, 1975, 131—159.

i to štokavskoga ijekavskoga, bilo riješeno; ostalo je samo da se dalje razvija i izgrađuje na svim pozitivnim tekovinama cjelokupne naše književnojezične tradicije i s osloncem na sve naše narodne govore kao glavnoj pričuvi njegovih izražajnih mogućnosti.

R é s u m é

OBSERVATIONS SUR LA LANGUE DANS LES LETTRES
ADRESSÉES A Š. LJUBIĆ

Dans le présent article sont examinées certaines questions portant sur la langue et l'orthographe telles qu'on peut les constater dans les lettres faisant partie du legs de Š. Ljubić conservé dans les Archives historiques de Zadar. Leur date se situe autour de la moitié du 19e siècle.

Les auteurs de ces lettres sont I. Kukuljević Sakcinski, A. Torkvato Brlić, B. Petranović et Š. Starčević. Donc, un Zagrébien, un autre provenant de Slavonie et deux Dalmates, dont l'un était Serbe et l'autre Croate. De cette manière dans ces lettres sont représentées toutes les couches et structures et les principaux courants de la Croatie avec leurs vues sur la langue littéraire.